

زبان معیار کرمانشاه

وحید رنجبر

چکیده: زبان معیار کرمانشاه

در این مقاله سعی شده است تا با بررسی ویژگی‌های زبان معیار و گونه‌ی زبانی‌ای که به زبان معیار تبدیل می‌شود، مقایسه‌ی اجمالی بین گویش کرمانشاهی و کلهری به عنوان دو گویش مطرح کردی جنوبی صورت گیرد و ظرفیت این دو گویش برای تبدیل به زبان معیار کردی جنوبی مشخص گردد.

کلیدواژگان: کردی جنوبی، کردی کرمانشاهی، کردی کلهری، زبان معیار، فارسی کرمانشاهی

مقدمه:

چند سالی است بر سر آن که چه گونه‌ای از زبان و گویش کردی جنوبی به عنوان گویش معیار استان کرمانشاه می‌تواند در تعاملات اجتماعی نقش آفرینی کند، جدل است. برای آنکه به نتیجه گیری درستی در این زمینه برسیم جا دارد ابتدا تعریفی از زبان معیار داشته باشیم، «زبان سنج (معیار) زبانی است که دانش‌آموختگان و فرهیختگان آن را چه در نوشتار و چه در گفتار به کار می‌گیرند.» (کزازی، ۱۳۷۶، ص ۲۳۷) با توجه به این تعریف باید دید که چه گونه‌ای از زبان می‌تواند به آن درجه برسد که دانش‌آموختگان و فرهیختگان آن را به کار گیرند.

ویژگی‌های زبان معیار:

به نظر بارچ (بارچ، ۱۹۸۷، ص ۲۵۱) گونه‌ی زبانی که بتواند به طور طبیعی به زبان معیار تبدیل شود باید دارای ویژگی‌های زیر باشد:

(۱) یک گروه معتبر سیاسی و اقتصادی و تحصیلی آن را به کار برند.

(۲) دارای ادبیات تاریخی و نویسندگان بزرگ باشد.

(۳) در یک منطقه‌ی مرکزی جغرافیایی رواج داشته باشد.

همچنین می‌توان ویژگی‌های دیگری نیز به این سه ویژگی افزود: (رنجبر، ۱۳۸۸ الف، ص ۷)

(۴) سهولت گویش

(۵) تعداد گویشوران اصیل و غیر اصیل در مقایسه با سایر گونه‌های زبان

(۶) محبوبیت و مقبولیت گویش در بین گویشوران سایر گویش‌ها

زبان معیار کرمانشاه

بر حسب این موارد در مقایسه‌ای که می‌توان بین گویش کردی کرمانشاهی و کردی کلهری

انجام داد می‌توان به نتایج زیر رسید:

(۱) در کرمانشاه اکثر شخصیت‌های سیاسی، تجار و تحصیلکردگان در صورتی که به

زبان فارسی تکلم نکنند عمدتاً به گویش کردی کرمانشاهی تکلم می‌کنند و عملاً کسانی

نیز که در این موقعیت‌ها هستند حتی اگر گویش مادری خودشان کلهری، لکی، جافی یا

هورامی باشد سعی می‌کنند در موقعیت‌های رسمی به گویش کرمانشاهی سخن برانند.

(۲) قرن‌ها زبان ادبیات منطقه‌ی کردی جنوبی، گورانی بوده‌است اما از آنجا که این

زبان از خانواده‌ی زبان‌های کردی به شمار نمی‌آید. (رنجبر، ۱۳۸۸ ب، ص ۶) لذا در انتخاب

یکی از گویش‌های کردی جنوبی به عنوان گویش معیار کرمانشاه نمی‌توان این زبان را در

نظر گرفت و مانند این است که بخواهیم فارسی را هم در این گزینش سهیم کنیم. اما در

میان گویش‌های کرمانشاهی و کلهری با توجه به پیشینه‌ی نسبتاً قدیم‌تر و نویسندگان و

شعرا بزرگ کرمانشاهی، می‌توان گفت که گویش کرمانشاهی نسبت به گویش کلهری

ارجحیت دارد.

(۳) با توجه به اینکه بیش از هزار سال است که کرمانشاه مرکز جغرافیایی و سیاسی و

اقتصادی غرب کشور و نه تنها استان کرمانشاه است، پس گویشی که در این شهر رواج

دارد می‌تواند واجد شرایط معیار بودن باشد.

۴) با توجه به اینکه گویش کرمانشاهی قرن‌هاست که در معرض زبان فارسی قرار گرفته و همچنین به عنوان گویش میانجی منطقه‌ی کرمانشاهان مثلاً در تعامل یک لک و یک سنجابی نقش‌آفرینی کرده‌است، لذا بسیاری از عناصر زبانی (واج، واژه و ساختار دستوری) را که در یادگیری و استفاده از این گویش ایجاد مشکل در گویشوران ن‌آموز می‌کرده‌است، حذف شده یا تغییر شکل داده‌اند و به گویشی بسیار ساده‌فهم و زودآموز تبدیل شده‌است.

۵) اگر تعداد گویشورانی را که امروزه در شهر کرمانشاه به این گویش تکلم می‌کنند، چه آنان که اصالتاً کرمانشاهی‌اند و چه آنان که از شهرهای اطراف به کرمانشاه مهاجرت کرده‌اند و این گویش را برگزیده‌اند، برشمردیم مسلماً بسیار بیشتر از گویشوران کلهری است.

۶) در میان سایر گونه‌های کردی جنوبی با توجه به آن که گویش کرمانشاهی نقش میانجی دارد و حتی بسیاری از کسانی که گویش مادری خودشان چیز دیگری غیر از کرمانشاهی بوده ولی گویش کرمانشاهی را برای خود و یا فرزندان‌شان برگزیده‌اند، می‌توان به این نتیجه رسید که گویش کردی کرمانشاهی از محبوبیت و مقبولیت خوبی نسبت به دیگر گویش‌ها برخوردار است.

وحیدرنجبر

معیارسازی:

تا به اینجا به این نتیجه رسیدیم که گویش کردی کرمانشاهی با توجه به ویژگی‌هایی که دارد گویش معیار استان کرمانشاه است این مرحله‌ی اول روند معیارسازی یک گویش است که با توجه به ویژگی‌های فوق و جنبه‌های سیاسی و اجتماعی یک گویش به عنوان معیار در سطح منطقه، کشوری یا استانی، شناخته می‌شود. در مرحله‌ی دوم برنامه‌ریزان زبانی باید با تدوین فرهنگ‌ها، واژه‌نامه‌ها و کتاب‌های دستور به این روند کمک کنند. که در این زمینه مثلاً می‌توان به «کتاب دستور زبان کردی کرمانشاهی» تألیف اینجانب اشاره نمود. مرحله‌ی سوم پذیرش گویش معیار از سوی جامعه‌ی زبانی آن منطقه است که با توجه به نکات ویژگی‌های گویش کردی کرمانشاهی مانند آنچه در ذیل اشاره می‌شود می‌توان گفت که کردی کرمانشاهی از سوی جامعه‌ی زبانی استان کرمانشاه پذیرفته شده‌است.

۱) **بی‌نشان بودن:** با آن که زادگاه گویش کردی کرمانشاهی شهر کرمانشاه است اما

مختص به گویشوران خاص این منطقه نیست، امروزه هنگامی که مثلاً یک لک و یک

جاف با هم ارتباط برقرار می‌کنند به گویش کرمانشاهی صحبت می‌کنند هرچند از نظر لهجه‌ای که دارند هر کدام با لهجه‌ی خود گویش کرمانشاهی را تکلم می‌کنند اما کاملاً مشهود است که از گویش کرمانشاهی استفاده می‌کنند و گویش کرمانشاهی دیگر فقط متعلق به شهر کرمانشاه و سخن گویان اولیه آن نیست و مثلاً اگر یک هورامی در کرمانشاه یا شهر دیگری به عنوان یک زبان میانجی از کردی کرمانشاهی استفاده می‌کند نمی‌توان گفت که او حتماً کرمانشاهی است.

۲) نداشتن عناصر زبانی قدیمی و مهجور: در کردی کرمانشاهی عناصر زبانی مهجور کردی چه در سطح واجی، چه در سطح واژگانی و چه در سطح ساختاری دیده نمی‌شود ولی در کردی کلهری جدیدی که برخی شعرا و نویسندگان کلهر زبان ابداع کرده‌اند این عناصر قدیمی و بعضاً فراموش شده به وفور دیده می‌شود، شاید در زمینه‌ی زبان پاک و سره و یا در زبان شناسی تاریخی بتوان به این زبان ابداعی نیم‌نگاهی انداخت ولی مشخصاً نمی‌توان آن را به عنوان زبان معیار پذیرفت.

۳) سازگاری با عادت و شم زبانی سخن گویان: برخی از نویسندگان و شعرای کرد مصر هستند که واژگان قرضی از فارسی را که جزو عادات زبانی گویشوران این منطقه می‌باشد از کردی زدوده و واژگان کهن کردی و یا گویش‌ها و لهجه‌های فرعی‌تر را جایگزین آن کنند، اما باید توجه داشت تغییر عادت زبانی گویشوران کاری بس دشوار است و در روند معیار سازی یک گویش یکی از مهم‌ترین مراحل پذیرش جامعه‌ی زبانی است که این اقدام نویسندگان و شعرا با اقبال مواجه نخواهد شد چون با صورت امروزی و پرکاربرد کردی جنوبی سازگار نیست.

۴) رسمیت: در موقعیت‌هایی رسمی که پای زبان فارسی در میان نباشد گویندگان ترجیح می‌دهند به گویش کرمانشاهی که رسمی‌تر و مودبانه‌تر به نظر می‌رسد سخن بگویند و این از ویژگی‌های یک گویش معیار است که گویشی رسمی‌تر از سایر گویش‌هاست.

نتیجه:

باید توجه داشت که در شهر کرمانشاه هم زبان فارسی و هم زبان کردی کاربرد دارد و هر دو زبان در این شهر گویشوران اصیل دارند و قرنهاست که این دو زبان در کرمانشاه رایج می‌باشند. گویش فارسی که در کرمانشاه به کار برده می‌شود، فارسی کرمانشاهی نامیده می‌شود. از آن رو که زبان رسمی ایران فارسی است لذا در کرمانشاه فارسی ارجحیت بیشتری به کردی دارد و در موقعیت‌های رسمی فارسی صحبت می‌شود و نیز در موقعیت‌هایی که دو ناآشنا با هم شروع به مکالمه می‌کنند اگر اطمینان نداشته باشند که هر دو کردزبان هستند باید به فارسی صحبت کنند مگر اینکه مطمئن باشند که هر دو طرف مکالمه کردزبان هستند. در کرمانشاه حتا در موقعیت‌های رسمی فرهیختگان، سیاستمداران و تجار به فارسی کرمانشاهی صحبت می‌کنند و نه به فارسی معیار، مگر اینکه کرمانشاهی نباشند. البته گونه‌ای از گویش کرمانشاهی که فرهیختگان، سیاستمداران و تجار به کار می‌برند گونه‌ی افراد طبقه‌ی بالای جامعه یا اصطلاحاً بالا شهری است و با گونه‌هایی مانند در گاراژی و جز آن متفاوت است و به فارسی معیار نزدیک‌تر است.

وحیدرنجبر

منابع:

- الف) رنجبر، وحید (۱۳۸۸)، کردی معیار کرمانشاه، نقد حال
ب) رنجبر، وحید (۱۳۸۸)، زبان هورامی کردی نیست، ندای جامعه
کزازی، میرجلال الدین (۱۳۷۶)، پرنیان پندار، روزنه، تهران
Bartsch, Renate (1987), *Norms of Language*, Longman, London;